



Pieta w kościele parafialnym na Olczy na tle starych drzwi góralskich z 1887 roku.

Pieta rzeźbiona została przez Zygmunta Piekacza i Wojciecha Obrochtę.

Fot. Christian Parma (Tatry, Zakopane, Podhale)

TATRZAŃSKI ORZEŁ**The Tatra Eagle***Issued by the Tatra Eagle Press**Co-Editors: Janina Gromada Kedron**Dr. Thaddeus V. Gromada**Technical Editor: Henry P. Kedron**Computer Consultants: Mariusz Bargielski**Joseph Gromada; Contributing Editors: Maria**Pudzisz (Kraków); Dr. Anna Gąsienica-**Byrcyn (Chicago). Representative of "The**Tatra Eagle" in Podhale: Łukasz Gromada**(gromada@poczta.onet.pl)**Address all correspondence to: J. Kedron, 31**Madison Ave., Hasbrouck Heights, NJ 07604**jkedron@gmail.com**tgromada@mindspring.com**Annual subscription rate: \$20 (US)**\$25 (outside of US)**ISSN 0039-9914**© 2015 copyright by The Tatra Eagle Press***HONOROWY PATRONAT***Connecticut: DRS. ALICIA & JOHN**HARBUT; France: STANISŁAW**LASSAK; Illinois: JÓZEF CIKOWSKI,**STEPHANIE GUZIAK BUTERA, TED**DABROWSKI, JANINA GALICA,**JÓZEF GIL, KLUB CZARNY**DUNAJEC, KÓŁKO LITERACKO-**DRAMATYCZNE, ANDRZEJ &**MARIA KRZEPROWSKI,**STANISŁAW & ZOFIA KULAWIAK,**LEOPOLD & ZOFIA MICHNIAK, DR.**BRONISŁAW ORAWIEC, ANDRZEJ**& MAŁGORZATA PITON, JAN &**ZOFIA SŁODYCZKA, ANDRZEJ &**BRONISŁAWA STEKAŁA;**JOSEPHINE SULARSKI, STANISŁAW**& HALINA URBANIAK, KOŁO 41**WRÓBLÓWKA, ZWIĄZEK**PODHALAN W AMERYCE; New**Jersey: JAN & STANISŁAWA**MASNY, KS. MACIEJ MELANIUK,**HENRY & KARINA WALENTOWICZ**New York: JAN S. GACEK,**CHRISTOPHER JURKIEWICZ,**STANISŁAW KOPEĆ, TADEUSZ**PARZYGNAT, WOJCIECH**SOSNOWSKI Pennsylvania:**DR. WŁADYSŁAW BOBAK***PATRONAT***Guam: Kathy Gacek Lampman; Illinois:**Grażyna Baran, Marian & Halina Bryja,**Anna Domalik, Lottie Kopec, Jan F.**Krawiec, Stan & Danuta Leśnicki,**Franciszek & Bronisława Łyszczarczyk,**Stanisława Mała, Chester & Janina**Tylka, Anna Ustupka-Chyc, Stanisław**Zagata, Anna Zalińska, Andy & Gosia**Zeglen, Jan Zótek; Michigan: Jan**Konopka, Jan Konopka, Jr.; New Jersey:**Aneta Pieróg-Sudoł, Adriana Woś-**Myśliwiec, Catherine Zion; New York:**Dr. Stasia Callan, Dr. Grażyna Kozaczka,**Dr. Jerzy & Mrs. Krystyna**Świerbutowicz; Pennsylvania: Dr. Jan**Napoleon Saykiewicz, Rev. Canon**Joseph L. Sredziński; Poland: Ks. Józef**Urbaniak***Thaddeus V. Gromada****Religiosity of the
Tatra Highlanders**

Following the Second World War Poland involuntarily found itself behind an Iron Curtain ruled by an atheistic communist regime, which began the Stalinization process. Instinctively the Catholic Church was hated and feared by the regime because it clearly was its most dangerous enemy and the institution chiefly endeared by the Polish people. Initially deference was given to the Church to eliminate anti-communist propaganda against the regime, but very soon heavy-handed attacks were carried out against it. The war against religion and against the Church began with the following: **teaching catholicism in schools was forbidden, seminaries were shut down, troublesome priests arrested, Catholic hospitals and nursing homes closed, Caritas, the major Catholic charitable organization dissolved, etc.** Even the Cardinal, Cardinal Wyszyński, Primate of the Church, who tried to avoid political conflict, was imprisoned in 1953.

One other regime strategy designed to weaken the Church and stop its growth, was to **halt the building of new church buildings including wayside chapels.** This was particularly disturbing and galling to the faithful, strongly religious *górale* in Podhale at a time when they desired to build smaller churches closer to them rather than inconveniently travel long distances to crowded larger parishes. They did not appreciate the regime's interference and courageously resisted and fought this policy all during the period of the Polish Peoples Republic, which lasted to 1989. This battle has been chronicled by Krzysztof Strauchman in a book "Tajemnice Skalnej Ziemi: Z Komuną Wojna o Kościół" (Secrets of the Rocky Land: War Against Communism on Behalf of the Church). The highlanders used all sorts of methods to outwit and circumvent the authorities who refused to issue building permits so they defiantly built churches and wayside chapels illegally. At times they simply would not go to the gmina (commune council) for permission; other times they would show plans to build a barn or a house, and instead built a church. Villagers could be counted on for not informing on illegal construction. There was more illegal church building in Podhale than in any other region in Poland during the communist period. The highlanders simply disobeyed the anti-religious rules that restricted their religious freedom. It is amazing how many **new "illegal" churches and wayside chapels** were built. The following villages had new church buildings thanks to the tenacity of its people:

Murzasiche, Małe Ciche, Gliczarów Górny, Maruszyna, Rogoźnik, Bańska Niżna, Krościenko, Podczerwone, Wróblówka, Niedzica, Gubałówka above Zakopane, Ciche Górne, Nowe Maniowy, Gronków, Bachledówka nad Czerwinnem, etc.

It is also worth noting that these illegal church building efforts had the **generous financial support of the Góral Diaspora in America in its center in Chicago and vicinity, and New Jersey (Passaic)** led by local chapters of the Polish Highlander Alliance of North America. Undoubtedly, the fearless posture of the highlander in the "War against Communism" contributed much to the final victory that was achieved in 1989 and gained the praise of Pope John Paul II who in 1997 said: "We can always count on you". The highlanders were indeed deeply attached to the Catholic Church and were not afraid to openly defend their faith in spite of communist threats.

The best analysis of *góral* religiosity was provided by Rev. Józef Tischner, probably the most popular Polish philosopher of the 20th century, who was considered the chaplain of the phenomenal Solidarity movement of the 1980's. A native of Podhale himself, he believed that the key to the understanding of the *góral* soul was Kazimierz Tetmajer's opus "Na Skalnych Podhalu" (The Tales of the Tatras). In it Tetmajer illustrated the values of the highlanders that included **dignity, honor and freedom** and described the drama of human beings maturing and slowly understanding the forces that govern the world. The heroes of Tetmajer's tales emanate a boldness even a brazenness toward life and when faced with a tragic fate they did not rely on religion to provide easy consolations. The combination of faith and tragedy, according to Tischner, brings about a melancholia in the Tatra folk culture, which is overcome by a sense of reality. Life goes on, one must accept fate stoically, but in the end there is Merciful God who saves. In spite of poverty and misery that existed in Podhale, *góral* religiosity was filled with a sense of obligation. Every day, one was obliged to minister to life, a great gift from God. It is this attitude and belief that provided the power and vitality of *góral* religiosity and folk culture.



One of Tetmajer's heroes that Fr. Tischner loved to cite in many of his homilies was Józef Smaś, a mighty hunter, brigand and a sinner who became seriously ill at the "old" age of 55. He could not find relief from the folk medications available to him so he finally was persuaded by his neighbors to go to the famous Church in Ludźmierz and make a good confession. He vowed to give up brigandry if the Lord God would restore his health. Smaś confessed his sins to a priest in the following manner, according to Tetmajer: "Rob, I did, but I gave the poor of my bounty. Fought, I have, but I never attacked a weakling. Drink, I have, but no harm came of that, nay even the innkeeper gained. Killed a man, I have, but not needlessly". After receiving absolution he returned to his village of Olcza, told his friends how the priest in the confessional tried to frighten him with the vision of suffering in hell at the hand of the devils. Smaś quietly listened but thought to himself that 'I have already experienced all sorts of devils while hunting Spisz and Luptów so I am not afraid of devils after death'. Smaś, therefore, was resolving his problem with God not on the basis of fear but on the basis of logic which supposed "if you will be good to me, I will be good with you". Smaś recovered his health, and he did what he had promised. He gave up brigandry.

References:

Wojciech Bonowicz, "Ks. Józef Tischner o wierze góralskiej", *Znak*, March 2009 nr. 634

Krzysztof Strauchman, "Z Komuną wojna o Kościół" *Tajemnice Skalnej Ziemi*, (Pruszków, 2001)

Kazimierz Tetmajer, *Na Skalnych Podhalu*, (Kraków, 1955)

Kazimierz Tetmajer, *Tales of the Tatras* (translated from the Polish by H.E. Kennedy and Zofia Umińska), New York, 1941.



**„Pozdrawiam tak drogich
memu sercu górali
podhalańskich.”**

Jan Paweł II

*Fragment homilii wygłoszonej w czasie
Mszy Świętej Beatyfikacyjnej M.
Bernadyny Marii Jabłońskiej i M. Marii
Karłowskiej. Zakopane, 6 czerwca 1997.*



Watykan 1997



**Nauka krzyża – jak pisze św. Paweł –
który jest głupstwem dla świata, dla
nas jest mocą Bożą. Rozumieli to
dobrze mieszkańcy Podhala.**

Kiedy kończył się wiek XIX, a
rozpoczął współczesny, ojcowie wasi
na szczycie Giewontu ustawiali krzyż.
Ten krzyż tam stoi i trwa. Jest niemym,
ale wymownym świadkiem naszych
czasów. Rzec można, iż ten
jubileuszowy krzyż patrzy w stronę
Zakopanego i Krakowa, i dalej: w
kierunku Warszawy i Gdańska. Ogarnia
całą naszą ziemię od Tatr po Bałtyk.

**Chcieli wasi ojcowie, aby Chrystusowy
krzyż królował w sposób szczególnie
na Giewoncie. I tak też się stało. Wasze
miasto rozłożyło się u stóp krzyża, żyje i
rozwija się w jego zasięgu. I Zakopane, i
Podhale.**

**Mówią o tym również przydrożne
kapliczki pięknie rzeźbione, z troską
pielęgnowane. Chrystus towarzyszy
wam w codziennej pracy i na szlakach
górskich wędrowek.**

**Mówią o tym kościoły, te stare,
zabytkowe, kryjące w sobie całą
tajemnicę ludzkiej wiary i pobożność, a
także te nowe, niedawno powstałe dzięki
waszej ofiarności (...).**

Kapliczki w Bukowinie Tatrzańskiej.



**W BOGA WIERZ,
NO DYĆ MU NIE WIERZ**

(O religijności Górali
pół żartem, pół serio.)

Wiara Górali jest głęboka, pobożność szczerą. Księży ma w poszanowaniu, ale nie jest ich niewolnikiem. Umie i śmie oceniać osobistą ich wartość. Zdarza się na przykład, że księdzu każącemu z ambony nie idzie, jak by powinien iść w takiej chwili natchnionemu Duchem Świętym, a uważaj tylko, a oto Górale jeden po drugim wysuwają z kościoła, kupując się na cmentarzu kościelnym; wtedy jeden z nich zazwyczaj sędziwszy i poważniejszy, staje pośrodku i przemawia z większą godnością i namaszczeniem jak kaznodzieja urzędowy i bywa lepiej wysłuchany.” *Diennik podróży do Tatrow, (1832)* Seweryn Goszczyński, znany „ojciec etnografii Podhala”

*Ej, kieby nie ci księża, nie ci jezuici,
Ej, downo by jo wisioł, na tyj siubienicy.*

Kiedy Ks. Józef Stolarczyk przybył do Zakopanego pod koniec 1847r. Zakopane było wówczas biedną i zacofaną wsią, gdzie w przeciwieństwie do innych regionów Polski, ksządz nie był najwyższym moralnym autorytetem. Religijność zakopiańskich górali była dość specyficzna, stanowiła syntezę pojęć chrześcijańskich i pogańskich, a nawet pewnych praktyk magicznych, jakie stosowano w kulturach pasterskich. Górale bardzo swobodnie podchodzili do wypełniania praktyk religijnych chodząc do kościoła dosyć rzadko. Obyczajowość i praktyki dnia codziennego daleko odbiegały od zasad ewangelicznych. W połowie XIX wieku żywe jeszcze były tradycje zbrojnictwa, apologizowano siłę fizyczną, przebiegłość, zręczność i odwagę graniczącą z brawurą. Często były przypadki awantur, bijatyk i aktów zemsty popełnianych najczęściej pod wpływem alkoholu. Ludzie byli tutaj zawsze zadziorni o silnym poczuciu własnej godności.

(...) Z czasem sytuacja zmieniła się, a górale zaczęli powoli doceniać swojego proboszcza. Wśród licznych zalet jakie posiadał, jedna była dla nich widoczna gołym okiem: potężna postura i siła, którą górale cenili bardzo wysoko.

Tatry na starej fotografii. Jacek Ptak

*Po co mnie, matusiu, do szkoły dajecie,
Ze mnie nie be ksiadz, darmo nakładocie.*

W obiegowej opinii górale są bardzo wierzący. Ironiczny wydźwięk porównania (np. ... pcho się jak górol do spowiedzi – wskazuje jednak, że religijność przynajmniej w przypadku mężczyzn jest cechą stereotypową (np. Rzecz babska pchać się do fary). Góralskiej religijności nie można

utożsamiać ze ślepym posłuszeństwem (np. W Boga wierz, no dyć Mu nie wierz; Ksiynda słuchać, swoje dumać, kuferecek zapirać; Miej nadzieje w Bogu, zaś w tórbce syr).”

Religijność ludowa, W. Piwowarski (red.), Wrocław 1983; A. Pawelczyńska, *Postawa ludności wiejskiej wobec religii*, "Rocznik Socjologii Wsi" 1968.

Zofia Roj-Mrozicka

Założenie

Ni mom co ci dać, Jezusku,

Ni mom Ci co dać.

Moje serce takie corne,

Jak usknięto nać.

Ni mom chustki kaźmierkowej,

Ni mom chustki tybetkowej,

Ni mom co Ci dać.

Ale jeśli mozesz, Panie,

Przyjmij moje załowanie.

Mówi się, że górale to ludzie szczególnie mocno wierzący. Czy tak jest rzeczywiście?

Ks. Józef Tischner w rozmowie z Witoldem Beresiem – nagranie prywatne 1994.

Tak. Tak jest rzeczywiście, a dlatego, że jest to wiara ludzi wolnych, nigdy do wierzenia w Boga nieprzymuszonych przez siły zewnętrzne. Warto pamiętać, że tam nie było pańszczyzny, więc i religia, i Kościół nigdy w oczach ludzi nie były związane z uciskiem, przymusem, a Bóg był zawsze tym, kogo się wybierało samemu, z dobrej woli. I ta tradycja pozostała. (...) Przede wszystkim trzeba pamiętać o tym, że ta wiara ma bardzo głęboki wymiar pokuty, jest związana z przekonaniem, że jak się zawini, to trzeba zadośćuczynić, odpokutować, naprawić; nawet jak zbójnik na karczmę napadł, to potem musiał dzieciom karczmarza zapewnić wikt, zwierzęta w oborze oparwić; a gdy zawałował, budował kościółek albo co najmniej kapliczkę. Dlatego góralska wiara nie jest wiarą triumfującą. To jest wiara, która na każdym kroku szuka Pana Boga i stara się Go przeproszać. Kiedy patrzę z konfesjonu na odpust w Ludźmierzu, właśnie to widzę; Podhalanie idą do kościoła przede wszystkim po to, żeby przeproszać. W ogóle w całej góralskiej kulturze religijnej pokuta jest czymś, co ma być doświadczane nie tylko duchowo, ale i na ciele. I lud góralski chce mieć takie właśnie doświadczenia: potrzebuje klęknąć, iść na pielgrzymkę, zmęczyć się...

(...) Jest w Polsce tendencja, żeby swoich win jakoś nie zauważać i chętniej ulepszać innych niż siebie. Na Podhalu ludzie są niesłychanie tolerancyjni dla innych i nikogo nie krzywdzą za to, że wierzy inaczej, żyje nie tak, jak nakazują przykazania, albo grzeszy niczym ten zbójnik. Podhalanie przede wszystkim są bardzo wymagający dla siebie samych, ba, są wręcz nietolerancyjni dla siebie. Byłem kiedyś przypadkowym świadkiem rozmowy na przystanku

autobusowym (rozmawiający nie wiedzieli, że jestem księdzem). A chodziło o to, że zachowanie miejscowego proboszcza pozostawiało wiele do życzenia... No, krótko mówiąc, lubił się napić. Więc baby obmawiały tego księdza. Ale jedna z nich w pewnym momencie nie wytrzymała i mówi: „Kapaństwo to sakrament. Ale małżeństwo to też sakrament, a wy co z tym sakramentem robicie w chałupie? Jakże to? A wy też piciecie, a za innymi chłopami biegacie i swego krzywdzicie. To o co wy macie do księdza pretensje, jak jego sakrament taki sam, jak i wasz?” Nigdy się z czymś takim nie spotkałem gdzie indziej i myślę, że ta rozmowa znakomicie charakteryzuje tę najważniejszą cechę góralskiej wiary.

Myślę, że dobrze byłoby o tym pamiętać również i w dzisiejszych czasach. Zawsze tam, gdzie wiara wypływała z wolnej i nieprzymuszonej woli, rzeczywista religijność i przestrzeganie płynących z niej nakazów moralnych było o wiele lepsze. Kiedy zaczynało się chodzić do kościoła z przymusu lub mody, efekty byłyby kiepskie.

Tischner. Podróż, Witold Bereś, Artur Więcek
„Baron”, 2015

Porzekadła podhalańskie o wierze

Biyda, kie cłek stary i bez wiary.

Byle fto, byle ka, byle kie i niek ta wierzy kie
fce.

Jaka wiara, tako ofiara.

Kie syćka cłeka odyńdzie, wiara i dumacka
ostajom.

Kie wiary ni mos, ludziom jyj nie odbiyoj.
Kie wiys ześ z Boga, krzepko sie Go chytoj.

Ludziska są równi ino we wierze.

Nie wse cłek wierzy w Boga, no dyc Bóg
wierzy w cłeka.

Za kapecke wiary, som dobra bez miary.
Wiara cuda cyni.

*Podhalańskie porzekadła i pogwórka maści
wselijakiej ku cłeku zadumie i wesołosci dane,*
Stanisław Andrzej Hodorowicz, Nowy Targ,
2006

„Region religijny, to i świątyni mamy sporo.”

Maria Gruszkowa, mieszkanka Zakopanego.

*A kie jo se umre, moja dusza stanie,
Ino se usłysy, Bartusiowe granie.*

Religijny czynnik Związku Podhalan w Polsce.

Do najbardziej znanych należy ogólnopolski „Konkurs poezji religijnej” w Ludźmierzu. Konkurs góralskiej pieśni religijnej (Czerwińskie). Wiele oddziałów ZP we współpracy z proboszczami organizuje, zwłaszcza w okresie letnim góralskie msze. Od 1981r. (od stanu wojennego w Polsce) corocznie w drugą niedzielę sierpnia organizowane są msze święte na Turbaczu. Na pamiątkę pierwszego kaznodziei ks. J.

Tischnera nazywa się to wydarzenie Mszą Św. Ludzi Gór - Tischnerowska pod Turbaczem. Związek współpracuje z Kościołem, szczególnie przy pomocy kapelanów ZP. Walne zgromadzenie wybrało szereg kapelanów Zarządu Głównego ZP: śp. ks. Józef Tischner, śp. ks. Tadeusz Juchas, ks. Władysław Zazęł, ks. Jan Gacek, ks. Kazimierz Klimczak i s. Stanisław Kowalik. Przejawem tej współpracy są rekolekcje Związku Podhalań organizowane od 2007r., na których gromadzą się przedstawiciele całego ZP.

Władysława Anna Jamróz
W I A R A

Godajom
Ze Ciebie Boże nik nie widział
A mnie
Wystarczy spożyć
Na polny kwiatek na łonce
Na słonko nad górami
Złociście świątce
Na przyjaznom ludzkom rynce
Wyciongiyntom ku mnie
Coby uwierzyć
Ze objawos sie
W miłości i piyknie
Jak Mojzesowi
W krzoku gorejonym



Przygotowania przed wielkim Odpustem Podhalańskim w niedzielę 16 sierpnia br. w Sanktuarium Matki Boskiej Ludźmierskiej w Munster, Indiana. Fot. Anna Zalińska

Imprezy religijno-kulturalne ZPPA w Chicago i okolicy

Kultywowanie w Chicago ważnych dla góralskiej religijności i obecnych do dziś na Podhalu zwyczajów jest oczywiste przeglądając Kalendarz Imprez ZPPA na rok 2015. Są to: w lutym: „Przegląd Koledniczy”; w marcu „Wielkopostny Dzień Skupienia” w Munster, Indiana dla Zarządów i Podhalań, „Pokaz robienia palm”, „Droga Krzyżowa ulicami Miasta”, „Święcenie Bazi”. W kwietniu Msza Podhalańska”; w maju: „Recital poetycki wierszy ofiarowany Św. Janowi Pawłowi II”; „Górska majówka przy kaplicy M.B. Jaworzyńskiej (Królowej Tatr) w ogrodach związkowych; w sierpniu „Odpust Podhalański”; w październiku „Różaniec ulicami Miasta Chicago”; w grudniu „Pasterka Górska”. Oprócz tych imprez pojedyncze Koła organizują ze swymi kapelanami Msze św. odpustowe, itp.



Cystersi w Chicago. Boże Ciało 2015

Humor góralski

Jako w Chocholowie kościół budowali

Budował ksiądz kościół w Chocholowie, ale pieniędzy dużo nie było, a górole tyz nie garnęli się do roboty. Tak, co on nie wymyślił. Jak przyszedł ino jacy górol do spowiedzi, to na pokute mu kazował, jak był bogatszy, dać pieniądze, abo przywieźć jakiego materiału, skoli abo co inkse. A tyk chudobniejszych zaś zobowiązywał do roboty przy budowie kościoła, kopać fundamenta, pomagać murarzom i takie bodas co, moiściewy.

No i raz przyszedł do spowiedzi taki górol, co ukradł we Witowie wołu. Ksiądz mu go nie kazał wrócić, choć mu się przyznał o nim; ale mu pedział, coby przywiózł pięć fur kamieni na kościół. On mu przyobiecał z radościom, bo wół był fajny, duży i tłusty – ksiądz mu zaś dał rozgrzeszenie i barz był zadowolony z tej spowiedzi.

Przyszło w oznaczonym dniu – górale wożą kamienie, piasek, drzewo, deski, a inni zaś układają to syćko na placu. Ksiądz se ino tak chodził pomiędzy nik i pozierał, cy każdy przywiózł to, co miał przywieźć, aby cy zrobił.

Woził i ten górol, co to ukradł tego byka we Witowie. Na południe przywiózł już syćkie pięć fur skoli. Ksiądz odebrał ik i więcej się już chłopca nie spodziewał. Ale patrzy o godzinkę, a ten górol znova jedzie z kamieniami. Zaciekawilo go, poszedł ku niemu i pyta się go, co to ma znaczyć.

- To na drugiego byka – powiada. – Jescek go nie ukradł, ale myślę poń iś. W Dzianisie upatrzył se takiego bycoska, troche mniejszego jako tamten był, to ta ik miełoś może opuscom końdek, bo to ta bydlę więcej nie warta jako trzy fury skoli...

Z repertuaru Józefa Pitonia *Coby zgryzote poniechać* opr. Anna Brzozowska-Krajka, Kraków 1997

O prymicach ksiyndza ze zakonu kapucynów

Miał tyk ksiądz piyrse kozanie przy tyk wyświynceniak swoik, no i strąśnie jedna baba płakała. A on se myślał, jakom piyknom pedziół mowe, ze babe tak rusyło i kcioł sie zwiedzieć, jakie słowa pedziół w tym kozaniu. Doł ta jakosik z kozanicy znak kościelnemu, coby ludzie nie wiedzieli, ze go pozywo ku sobie. Przesepł cosik do niego, coby kościelny poznoł tom babe i ściongnon na zakrystyje. No i przysła i pyta sie tyk Ksiondz:

- Powydzicz gaździnko, cy miełek piykne kozanie dzisiok?

A gaździno godo:

- Cy piykne, to ta nie bardzo.

- A to cemu zeście płakała?

- E, bo prose jegomościcka, co pożrem na wos, to mi sie płakać chce. Takućkiego samego miałam capa z takim brodom jako i wy i porwoł mi go wilk. I strąśnie mi sie serce kraje: co pożrem na wos, to mi tego capa zol.

„Tatrzański Orzeł”, (Vol. 6, No. 2)

Wybór i opracowanie – Janina Gromada Kedroń

Anna Gąsienica-Byrcyn

„Religijność” w opowiadaniu Kazimierza Przerwy-Tetmajera Rosicka

Kazimierz Przerwa-Tetmajer, bard Tatr, inicjator i duchowy przywódca Szkoły Tatrzańskiej urodził się i wychował w starym, szlacheckim, ludźmierskim gnieździe w 1865 roku. Tatr były jego domem, wyjątkowym miejscem, gdzie jako dziecko wysłuchiwał legend i podań Skalnego Podhala. I chociaż niebawem rodzina poety przeniosła się do Krakowa, to jednak Tetmajer często przybywał w Tatry wędrując po tatrzańskich halach, zdobywając podniebne szczyty z zaprzyjaźnionym Jędrzejem Wałą i Klimkiem Bachledą, znakomitymi przewodnikami i góralami gawędziarzami, którzy wtajemniczali go w obyczaje góralskie i gwarę góralską (Hennel 259). Autor Legendy Tatr również był bardzo blisko związany ze swą zakopiańską muzą, góralką Marią Palider, wystylizowaną w wierszach Listy Hanusi (Marx 277-279). Zaś swe prozatorskie dzieło *Na Skalnym Podhalu*, Tetmajer oparł na motywach tatrzańskich, ukazując swą doskonałą znajomość gwary, obyczajów oraz psychiki mieszkanców Tatr z którymi był bardzo zżyty.

Autor *Skalnego Podhala* uważnie i chętnie obserwował nie tylko przepiękną naturę Tatr, lecz i również górali, których podziwiał za ich niejako poetycki styl życia w owym surowym klimacie strzelistych turni. Przeto gorliwie przysłuchiwał się gwarze góralskiej pochwytyjąc w lot jej ekspresywną melodię, obrazowanie oraz semantyczne i emocjonalne barwne zwroty. Słuchał ochoczo przyspiewek góralskich i sam tworzył pieśni na wzór ludowy, które często spletał z autentycznymi, aby następnie wnieść je do swych opowiadań przedstawiających folklor podhalański oraz swą własną literacką wizję góralskiego świata.

W kilku opowiadaniach zawartych w swym przednim zbiorze *Na Skalnym Podhalu* Tetmajer odzwierciedla religijność górali. Jest ona wskroś pogańska. Otóż górale Tetmajera żyją pośród wysokich turni, dzikich hal i lasów, nad wartkimi potokami zamieszkiwanymi przez niezmiernie pracowite i uzdolnione, lecz niebawale zalotne i miłosne boginki, które wabia i uwodzą swą magiczną pieśnią, oraz niezwykłą urodą. Tak więc, jedna z nich o niezwykłym imieniu Rosicka, przygotowując się do świętej nocy miłości pierze w potoku swą prześliczną koszulkę, którą sama uszyła i utkała z wcześniej uprzedzonych przez siebie nici, nucąc przy tym tęsknie: „Uwiede, uwiede, kie pude po wode, nie uwiedem we dnie, ale wieczór pewnie” (Tetmajer 300), gdy wtem i niespodziewanie zjawia się przed nią zbłąkany, młody mnich Augustyn z klasztoru Cystersów z Ludźmierza. Brat Augustyn bnął przez górskie, nieprzebrane gąszcz i lasy bardzo długo i niepomniernie się ucieszył,

kiedy wreszcie napotkał nad potokiem pełną wdzięku dziewczynę packającą urzekająco kijanką, gdyż gorąco pragnął rozpocząć swą świętą pracę wśród góralskiego ludu.

Jednakże mnich Augustyn wnet się zorientował, że miał do czynienia z młodzieńką, powabną poganą, która sądziła, że opuścił bramy klasztoru, uciekając stamtąd z powodu braku bliskości nadobnej płci i miłosnych westchnień. Spieszenie wszelako zaprzeczył jej domysłom i zabrał się do przedstawienia swej nielekkiej sytuacji jak i również podstaw religii katolickiej, które ją niezmiernie zadziwiły, gdyż jak sama twierdziła wierzyła „W Pogodzie i w Psocie, w Zielonem i w Kwitnoncom, w Mór i Powicher, w Grad i w Grzmiot. Bogów jest dość, wselinijakik, a nad syćkami jest Cas” (Tetmajer 302). Ku wielkiemu zdumieniu Cystersa Augustyna Rosicka nie zamierzała się wyrzec uciech tego ziemskiego padołu dla miłości jego, jedynego Boga, bo jakże mogłaby zaprzestać tańcować i uwodzić. Nie chciała słyszeć o jego Bogu, który nakazywał ciało umartwiać, pościć, we włosiennicy chodzić i spać na gołej ziemi. Mnich Augustyn tedy zapragnął nawrócić ową srogą poganę, zbawić jej duszę poznając lepiej jej skomplikowaną, dziką osobowość obznajmiając się dokładniej z jej obrzędami oraz zwyczajami.

A zatem Rosicka tak czarownie opowiadała Bratu Augustynowi o swej pogańskiej wierze, która zakładała, że nie należy się wyrzekać uciech tego świata przeplatając swe gawędzenie urokliwymi śpiewkami o letniej nocy miłości, robieniu wieńców, strojeniu skalnego chramu leśnymi kwiatami, tańcowaniu wokół wielkiego ogniska, aż młodzieńczemu Cystersowi zaczęło bić mocniej serce, a w uszach dzwoniła „noc miłości, noc święta” (Tetmajer 305). I wkrótce wielkie, szafirowe oczy Rosicki pełne iskier powiodły młodego mnicha pod zielony jawor, pomiędzy liliowe dzwonki i dzikie róże oraz roztaczającą woń miodnych ziół i paproci, gdzie mnich Augustyn zapomniał o wszelakich, ziemskich wyrzeczeniach wtulony w kształtne ramiona przeuroczej boginki.

Opowiadanie Rosicka zawarte w dziele *Na Skalnym Podhalu* jest narracją o zakazanej miłości, którą można odczytać jako palimpsest o kilku poziomach, a mianowicie jako realistyczno/mimetyczną nowelę, realistyczno/legendarną opowiastkę, legendarną/mityczną baśń, lub też osobistą/mityczną opowieść Tetmajera. Ponadto imię dziewczyny Rosicka jest nietypowe, gdyż pochodzi od łacińskiego słowa *rosalia* oznaczające święto róż, a więc kwiatów symbolizujących życie, miłość, radość i rozkosze zmysłowe (Kopaliński 361-363). Owo święto róż obchodzono na Bałkanach przedostało się na Ruś kreuując tam postać mitycznej, słowiańskiej rusalki, znanej na Podhalu pod postacią kobiety ofiarującej nowe życie (Kopaliński 356-357, 475).

Poeta Kazimierz Przerwa-Tetmajer miał trzy wielkie pasje w życiu, kobiety, swą pracę twórczą i Tatry. Toteż w swym opowiadaniu Rosicka autor *Bajecznego świata Tatr* przednio ukazał swe wielkie namiętności wplatając na kanwę Skalnego Podhala pogańsko-chrześcijańskie motywy związane ze swą wielką miłością do tatrzańskiej ziemi i powabnych kobiet.

...

Źródła:

Aleksander Gieysztor. *Mitologia Słowian*. Warszawa: Wydawnictwo Artystyczne i Filmowe, 1986.

Roman Hennel. *Tatrami urzeczeni*. Warszawa: Wydawnictwo Sport i Turystyka, 1979.

Władysław Kopaliński. *Słownik symboli*. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1990.

Jan Marx. *Młoda Polska*. Warszawa: Wydawnictwo ALFA, 1997.

Kazimierz Przerwa-Tetmajer: *Na Skalnym Podhalu*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1955.

...

(Anna Gąsienica-Byrcyn ukończyła studia doktoranckie w Katedrze Języka Polskiego i Literatury Polskiej na University of Illinois-Chicago. W ubiegłych latach wykładała język polski i literaturę polską na University of Illinois-Chicago, Xavier University a obecnie wykłada na Loyola University. Podczas tych wykładów od czasu do czasu nawiązuje do kultury podhalańskiej. Dr Gąsienica-Byrcyn urodziła się w Zakopanem w rodzinie znanej i zasłużonej dla Tatr i Podhala. Jest wnuczką poety góralskiego Stanisława Gąsienicy-Byrcyna.)

...

Władysław Szepełak

Spowiedź górola

Przeboć nom, Panie, za złe nase życie,
Za cyny, myśli i gorzółki picie,
Za to, że my sie na ceprów przebrali,
Mowe góralskom okalicę dali
Za cuhy nase, za portki sukniane –
Przeboć nom Panie

Za przywitania nowe niepobożne,
Za krzyże polne, za świętki przydrożne
Co ik złodzieje z krzyżów pościongali
Jako zabytek muzeum przedali.
Za krzyże polne, za świontki drewniane –
Przeboć nom, Panie

Za płótina lniane, co my ik robiyl
I na trawnicku do słónka biylili
Za te garncarnie, co w Robce były,
Co gorki, dzbonki, miski robiły
Za łyzki z drewna i miski gliniane –
Przeboć nom, Panie

PEREŁKA POLSKIEJ ORAWY

(1715 – 2015)

Kiedy na pytanie: *Skąd pochodzisz*, odpowiadam: ... z *Orawy*, to zazwyczaj następuje chwilowa konsternacja, a jeżeli już pojawią się skojarzenia to zwykle dotyczą one Słowacji a w wielu przypadkach nawet Czech. Orawa dla wielu Polaków, szczególnie tych mieszkających poza granicami Polski jest nadal nieodkrytą krainą. Pomimo tego że przez polską część Orawy przebiega tzw. Szlak Architektury Drewnianej w Małopolsce, na trasie którego znajdują się najcenniejsze zabytki architektury drewnianej to zwykle turyści koncentrują się między innymi na takich obiektach jak kościół w Dębnie Podhalańskim czy kościół w Lipnicy Murowanej. Warto więc wspomnieć, że na tym samym szlaku znajduje się (pokryta) gontem) „Perełka Orawy” – drewniana świątynia, zbudowana w połowie XVII wieku (w latach 1651-1659).



Kościół pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela w Orawce,

bo o nim tu mowa, to najcenniejszy zabytek architektury sakralnej na polskiej Orawie i jeden z niewielu w Polsce oraz pierwszy kościół parafialny polskiej części Orawy. Przypomnę, że miejscowość Orawka leży nad rzeką Czarną Orawą a pierwsi osadnicy przybyli tutaj ok. 1580 roku. Pamiętam, gdy byłam jeszcze dzieckiem, świątynia wydawała się taką niedostępną. Były czasy, gdy na zwiedzanie kościoła trzeba było umawiać się telefonicznie z proboszczem albo siostrami zakonnymi, a najlepiej to przyjść na mszę świętą. Dzisiaj żeby zobaczyć słynną polichromię kościółka, wykonaną techniką temperową na przyheblowanych deskach, których szpary oklejone są płótnem, wystarczy tylko przyjść w godzinach zwiedzania obiektu, zatrzymać się przy oknie przemilej pani przewodnik Lucyny Borczuch – rodem z Orawy, która zaprosi nas do wnętrza i ciekawie opowie o 14 obrazach – cyklu życia św. Jana Chrzciciela, 53 przedstawieniach świętych i błogosławionych, 10 obrazach – cyklu Dekalogu oraz innych cennych



elementach architektonicznych, jak również bogatych zbiorach kaplicy Matki Bożej Bolesnej, zakrystii i plebanii. Myślę, że nie będzie przesadą jeżeli dodam, że dzięki działaniom Pani przewodnik kościółek w Orawce stał się obiektem medialnym, co za tym idzie – bardziej odwiedzanym nie tylko przez Polaków ale również zagranicznych turystów, przejeżdżających na trasie: Budapeszt – Kraków. Doskonałą okazją do odwiedzenia zabytkowego kościoła może być okres Wielkiego Postu ponieważ w tym czasie eksponowane są niezwyklej rzadkości zabytki – tzw. opony wielkopostne, jedne z niewielu na świecie. Najstarsza opona powstała w 1676 roku a późniejsze pochodzą z przełomu XVII i XVIII wieku.

Zapytacie, dlaczego teraz wspominam o kościółku w Orawce? Okazją do wspomnień, jak również zaproszenia w jego progi jest tegoroczny okrągły jubileusz.

W dniu odpustu parafialnego, 24 czerwca 2015 roku w kościele św. Jana Chrzciciela w Orawce obchodzono uroczyste 300-lecie konsekracji kościoła.

Uroczystej mszy św. o godz. 11.00, poprzedzonej odsłonięciem obelisku upamiętniającego jubileusz (1715-2015) przewodniczył metropolita krakowski, kard. Stanisław Dziwisz. W swojej homilii wspominał między innymi o pobytach na Orawie św. Jana Pawła II. Warto dodać, że z okazji 300-lecia konsekracji kościoła wydano monografię pt. „Orawka. Kościół św. Jana Chrzciciela” pod redakcją Andrzeja Skorupy i Rafała Monity (Wyd. Astraia 2015). Jeszcze wspomnę, że od lat wnętrza świątyni swoją muzyką ożywiają artyści (między innymi Ilona Nieciąg i Krzysztof Leksycki) podczas Festiwalu Muzyki Kameralnej, a o tym co dzisiaj dzieje się wokół świątyni możecie przeczytać na łamach „Kurieru Orawskiego” – serwisu społeczności orawskich wiosek, którego redaktorem jest Łukasz Wiater z Podwilka.

(Dane historyczne na podstawie: Kościół w Orawce. Tadeusz M. Trajdos, Hanna Pieńkowska – Wyd. Secesja, Kraków 1999.)

(Aneta Pieróg-Sudoł, rodowita Orawianka ur. w 1975r. Od 2002r. zamieszkała na stałe w Clifton, w stanie New Jersey. Jest absolwentką Instytutu Sztuki Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. Największe pasje: podróże, fotografia i wszystko co dotyczy Orawy: jej historia, folklor, etnografia.)

Jan Gutt-Mostowy

JAKO TO BYŁO NAPROWDE?

*Skrony cego wyrucano Mostowego z
poroniańskiego kościoła?*

*Zacne od przybocynio, ze w rzeczy i w Austriji i w Prusak
cysorze powstania stłumiyli, ale musieli dać ludziom
konstytucyje a w nik główne wolności. Jednom z tyk
wolności było prawo zakładanio stronnictw i partiji
politycnyk. Kie sie XIX wiek obracoł na XX-ty, w Galicyji
były juz styry partiji. Co z tego syckiego dochodziżyło do
Poronina? Z razu nic, ale pote coroz barzyj było słychno
o Polskim Stronnictwie Ludowym, cy jako o nik godali o
„Ludowcak”, ze som jest za chłopami i za prawem chłopu
do godnego zycio.*

**Piyrsym, co Polskie Stronnictwo Ludowe „zasadził”
w Poroninie był wójt – Franek Gut-Mostowy.** On
założył piyrse Koło PSL w Poroninie, do wtorego zapisali
sie tacy zacni gazdowie jak Paweł Gut-Mostowy - brat
Franka, Józek Chowaniec-Bulcyk, Franek Orawiec-
Dewaj, Józek Mardula-Gol (zinyć Franka Mostowego),
Izydor Gut-Mostowy (syn Pawła), ale byli tyz w Kole
inni Poronianie. Co robiyli? Ze dyć schodziyli sie w
niedziele, cytali prenumerowanego „Przyjociela Ludu”,
ozprawiali o sprawak gminy i dalsyk.

Byłoby moze syćko jakosi było, ale na poroniańskijskij
plebaniji nastał nowy Gazda. Ksiondz Wojciech Roszek
umarł 13 grudnia 1894 roku a na nowego probosca
przyseł ksiondz Franciszek Nycz i śnim nowe porzondki.
Nie miysce tu na to coby ksiyndza Nycza tak cy inacyj
osondzać (niek Mu ta Bóg do to na co za zycio zasłużył),
ale **Jan Kasprowicz**, co Go dobrze znał i nie jedyn
kielusek dobrego wina śnim wypylił, napisał o ksiyndzu
Nycu tak:

*Miał swoje wady, z zasie
Ta się największa zdawała:
Niedużo w nim było z biskupa
A wszystkie generała.*

Cystom prowde Kasprowie napisał, bo tak i było.
Ksiondz Nycz od piyrsk miesiyncy pokozoł ludziom w
poroniańskijskij parafiji fto tu jest Gazdom. I pokazowoł
dobitnie, nie przebiyrajyncy w sposobak, ze nik mu sie do
jego rządów dusami ludzkiemi i Kółkiem Rolniczym
miysać nimo prawa. A tu bezkurcye „Ludowcy” jakiesi
zebrania poza kościołem robiom, jakiesi gazetki cytajom i
rachunki z Kółka Rolniczego obejrzyć by radzi byli. Ino ze
Poronin to juz nie była ta zabito wieś jak choćby i 50
roków temu. Przyjydzdali tu goście na lato i fciół fto, cy
nie fciół to dółskom „zaraze” ze sobom przywlykali. Juz
nie jedyn Poronianin stoł sie bez te tote roki mordynki i
zaganianio hrubym gazdom. Musiało dojść do tego, ze sie
śtretnyni „na ostre” Gazda z plebaniji z gazdami ze wsi.
Piyrse dosło sie Pawłowi Gutowi-Mostowemu.

24 lipca 1898 (jest na to papiyr – zazolynie do
Przewielebnego Ksiyndza Biskupa w Krakowie). Paweł
Gut, jako miół we zwyczaj u w niedziele, poseł do kościoła
na sume i wloz na chór. To było zwyczajowe prawo
starsyk gazdów, siedzieć na ławie za organami. Pokiela
organy grały, było jako tako, ale kie ksiondz wysel na
ambone z kozaniem, dało sie naroz uslyseć z chóru
mocne chłopskie chrapanie. Pawłowi Mostowemu za
głośno sie zdrzymło. Ksiondz przerwoł kozanie i chyć
wołać na cały kościół:

- **Obudźcie tam, tego woła!**

- Ty Gut! Ty, wole! Ty, coś sie na
rybach wzbogacił! Na dół z nim! Na
dół z nim! Przypatrzcie się mu!

Kozoł Pawłowi staność pod kozalnicom i
dalył do ludzi godoł a pote pyto sie
Pawła:

Rozumiesz co ja mówię?

Paweł pokrycił głowom: - Nie slysem.

Ksiondz szloz z ambony i do Pawła:

Nie slyszysz, boś pijany i śmierdzisz!

Wynoś sie do karczmy. Chyć!

Pawła za ramiona i wyrucił go z
kościółu do pola.

Przyjoźń z tego miyndzy tymi dwoma
poroniańskimi gazdami nie urosła a jesce
jak sie ksiondz Nycz dowiedziół, ze
Mostowy posłoł skarge do Biskupa, to
odkozoł, ze Pawła na poświynconyj
ziymy nie pochowo. Znajyncy ksiyndza
trza sie było z tym rachować, toz to
Paweł, za cyjomsi pewnie radom,
pozałatwiół ka co trza było (a dudki
miół) i dosłoł pozwolyństwo na włosny
smyntorzyk, fto ogrodziył na swoim
gruncie, niedaleko muru włościwego
smyntorza. Fto mu go poświynćiył, tego
nie wiada, ale poświynćić musioł. Do
tego syckiego trefiły sie, ze jakisi pon z
Krakowa zamówiył u kamiyniorza Kuby
Orawca granitowy pomnik, ale cosi mu
sie zwyrtło, bo nie wzion ani pomnika
ani zdatku. Tyn pomnik, co do dziś stoi
na smyntorzyku Mostowyk w Poroninie
kupiół od Kuby Orawca Paweł Gut-
Mostowy za 1300 koron i kozoł wykuć
na nim napis:

*Żyję, bo chciaeś
Umreć, jak każesz
Zbaw mnie, bo możesz*

1920r.

W dwa roki pote Paweł Mostowy umar i
pochowali go na poświynconyj ziymy na
jego smyntorzu.

Minyny roki, poroniański smyntorz stoł
sie ciałnawy, to tyz syn Pawła, tyz Paweł
z „Wańkówki”, przedoł proboscowi
Janowi Krupińskiemu klin pola przy
smyntornym murze i takim sposobem
smyntorzyk Mostowyk naloż sie w
ogrodzyniu całego smyntorza. Ale som
smyntorzyk przedany nie był, bo jakoż
było przedawać groby Ojca i Matki.

Na tym wydarzyniu z 24 VII 1898 roku
nie skończyły sie kłopoty ksiyndza Nycza z
Mostowemi i innemi Ludowcami. W lecie
1906 roku sykowały sie wybory do Sejmu
Krajowego Galicyji we Lwowie. Syćkie
stronnictwa zabygały o wyborców, nie
przymiyrzajyncy jako i dziś. 5 sierpnia
1906 roku (tyz na to jest papiyr) odbywoł
sie w Poroninie wiec przedwyborcy

zwolany przez ksiyndza probosca Nycza.
Na sale w Kółku Rolniczym puscali za
kartkami, porzondku pilnowało dwók
ziandarów z Miasta. Przysło blisko 100
osób, w tym poru ksiynzy. Ludowca
zodnego nie puścili, nie zaprosili tyz
wójta – Franka Guta-Mostowego, bo był
Ludowcem. Wiec zagajył ksiondz Nycz,
pote profesor Kozłowski wywodziył
poznanie stronnictw według wiary
katolickij i za zbawinyne ludu wiejskiego
lezy w jego łonności z duchowiyństwem,
bo ino Katolik jest Polokem a Polok
Katolikem. Drugi godoł Tomek Buła z
Biołego Dunajca co z Ludowca
„przekrzcił” sie na Narodowca kie skończył
skoły. Tyn zaś strasył ludzi socjalizmem i
godoł, ze Ludowcy som jest gałynziom
socjalizmu. Wte Izydor Mostowy, co sie
przemyciył na tyn wiec, choć Ludowiec,
zawołoł na całe gardło:

Tyś, Tomuś, głupi!

Poderwoł sie probosc od stołu, za ftoym
siedziół i włosnom osobom gnoł Izydora
Mostowego po schodak w dół.

Skończyła sie I wojna światowo, nastała
wolno Polska, ale stronnictwa i partyje
dalył ciagły kozdo we swojom strone.
Wrzało w polityce jak w gorku z
jarcanom kluskom – jedne rzondy
przychodziły, drugie odchodziły,
pokiela 13 i 14 maja 1926 roku Józef
Piłsudski nie dokonół zamachu stanu we
Warsawie, po ftoym przejon władze.
Zaś zagrmiało z ambon po syćki
kościółak, bo to buntownik proci legalny
władzy, z młodyk roków socjalista a do
tego odstympea od wiary ozwodnik. No,
niemało sie Piłsudskiemu nazbiyrało,
choć to syćko było prowda. Ale lo
niejednego, choćby i na Podholu,
Piłsudski był Komendantem Legionów i
umiylowanym wodzem co wskrzyziył
Polske do zycio. To tyz nie wytrzymał na
kozaniu w Poroninie tego wygadowania
na swojego Komyndanta, Legionista od
17-go roku zycio, Paweł Gutt-Mostowy i
zawołoł na cały głos.

**My fcemy sluchać słowa bozego a nie
polityki!**

Co ta pote było to było, doś ze Pawła
ksiondz z kościoła wyrucił. Groziył
Pawłowi sond za profanacyje świętyni,
ale ze Piłsudski wygroł, to syćko ucihło.
Ino Paweł Mostowy na zodnym kozaniu
w poroniańskim kościele juz nie był, w
niedziele chodziył na msom cichom na
wpół do ósmyj a spowiadoł sie roz do
roku przed Wielgom Nocom u Jezwitów
w Zokopanem na Górcie.